

Etika

LAIŠKAI HOULDENUI: FILOSOFINĖ JAUNYSTĖS SĄVOKOS INTERPRETACIJA

Apie jaunystę reikia kalbėti jaunatviškai

Saulenė Pučiliauskaitė

Kauno technologijos universiteto
Filosofijos ir kultūrologijos katedra
Gedimino g. 43, LT-44240 Kaunas
Tel. (370 37) 32 38 90

Straipsnyje bandoma eksponuoti ir paaikškinti jaunystės sąvoką. Tai atliekama pasitelkus du literatūros kūrinius: J. D. Salingerio romaną „Rugiuose prie bedugnės“ bei W. Shakespeare'o tragediją „Romeo ir Džuljeta“. Eksplikacijoje kartinė yra įrodymo sąvoka, kuri gretinama su jos taikymu matematikoje. Analizėje žymios paralelės tarp Wittgensteino matematikos filosofijos bei konceptualios jaunystės sąvokos analizės. Galiausiai apibrėžiama, kad jaunystė, suvokiama kaip savęs paties įrodymas, visai nėra apibrėžiama biologiškai. Pavyzdžiui, šio straipsnio autorė pati save įrodo epistoline rašymo praktika. Straipsnyje tyrinėjama riba tarp fikcijos ir tikrovės. Parodoma, kaip dažnai fikcijos mūsų gyvenimuose atlieka tikrovės vaidmenį.

Pagrindiniai žodžiai: jaunystė, maištas, meilė, įrodymas, fikcija, tikrovės forma.

Pabandysime moksliškai pagrįsti šios temos reikalingumą: filosofams jaunystė dažnai būdavo nebrandumo sinonimas (Nietzsche) arba klausytojų auditorija (Platonas), o kartais gyvenimo stimulatorius arba pagundų šaltinis (Platonas). Beje, didieji filosofai, kalbėdami apie jaunystę, dažniausiai išsivaizduodavo tos pačios (t. y. didžiųjų filosofų) lyties asmenis, o *mergaitės* paveikslas jų darbuose yra gana retas (išimtis būtų Kierkegaard'as, bet jis įstengė išdėstyti tik tam tikro adoracinio pobūdžio pastabas). Todėl ir manytume, kad būtų visai

neblogai paanalizuoti šią temą. O kad nenuklystume į šalį, nusprendėme pasiremti dviem literatūros kūriniais, kurių niekas neapkalintų senyva pasaulėjauta: atliksime J. D. Salingerio ir W. Shakespeare'o gerai žinomų kūrinių analizes. Salingerio romane *Rugiuose prie bedugnės* aprašomos sunkios Houldeno dienos, o Shakespeare'o dramoje *Romeo ir Džuljeta* – sunki dviejų labai jaunų žmonių meilės istorija. Abu veikalai prasideda ir baigiasi herojams dar neužaugus. Šioje aptartyje stokojama adekvataus paveikslo paauglės mergaitės (Džulje-

ta yra poros dalis), kuri, kaip ir Houldenas, būtų vieniša. Šią spragą mėginsime užpildyti *įsivaizduodami*, kokia ta mergaitė turėtų būti¹; sąlyga jai egzistuoti mūsų kontekste yra ta, kad jos – kaip ir Houldeno – gyvenimas būtų *sunkus*.

Taigi čia išryškėja pagrindinė mūsų ieškosimos jaunystės sąvokos sudedamoji: *sunkumas*. Lengvų kelių čia neieškoma. Kad straipsnį būtų įdomiau skaityti, – o ir dėl to, kad kalbėsime apie literatūrą, – pasitelksime epistolinį stilių. Mergaitės, kaip ir Houldeno, paveikslas bus piešiamas pirmuoju asmeniu.

Taip pat šiame straipsnyje norėtume išreikšti ir tam tikrą opoziciją didžiajam Ludwigui Wittgensteinui. *Traktate* jis sakė: „Gyvenimo problemos sprendimas yra tos problemos išnykimas“ (6.521) (Wittgensteinas 1995: 112). Taip yra ne visada. Kartais mes problemas išsprendžiame. Tačiau dažniausiai gyvename su neišspręstomis problemomis. Mes gyvename *su jomis*. Vadinamoji „gyvenimo problema“ yra savotiškas permanentinis kontrapunktas visoms mūsų problemoms, ir ji turi savybę tai atsirasti, tai vėl išnykti. Tai, ką sako Wittgensteinas, yra lyg ir teisinga, tačiau sukelia savotišką įspūdį, kad sprendimo ieškoti, t. y. mąstyti, nereikia, šį mąstymą pakeičia laukiantis susitaikymas. Mes manome, kad apie gyvenimo problemą mąstyti *reikia*. Tai nepalyginti sunkiau nei galvoti apie „visus galimus mokslo klausimus“, nes tokie apmąstymai dažnai esti labai skausmingi. Tačiau kas neleis tokių apmąstymų vadinti filosofiniais? Mūsų pastanga apmąstyti „gyvenimiškus dalykus“ yra būtent tokia. O sąvokos išaiškinimas yra tikras filosofinis darbas – tai pripažino tas pats kritikuojamas, bet neįveikiamas Wittgensteinas jau vėlesniuoju savo gyvenimo laikotarpiu: „Moksliniai klausi-

mai gali mane sudominti, tačiau jie negali manęs prikaustyti (*fesseln*). Tai gali man padaryti tik estetiniai ir konceptualūs klausimai. Mokslinių problemų sprendimui aš esu, tiesą sakant, abejingas; tačiau tiems kitiems klausimams – ne“ (Wittgenstein 1980: 79).

Houldenas: maišto istorija

Romane *Rugiuose prie bedugnės* (originalo pavadinimas *Gaudytojas rugiuose*) yra aprašomos maždaug dvi paros šešiolikmečio vaikino gyvenime. Neaišku, kiek šis laikas yra svarbus ir lemtingas Houldeno ateičiai; mes nežinome, kuo Houldenas tapo vėliau. Pasakotojas – Houldenas – mums pateikia nedaug žinių apie tolesnį savo gyvenimą; mes tik žinome, kad jis guli ligoninėje ir gydomi nuo tuberkuliozės, taip pat kad jis metė rūkyti. Tačiau nors ir nežinome tolesnio jo gyvenimo, tos aprašytosios dvi paros, kaip matyti, paliko pėdsaką Houldeno viduje.

Houldenas nėra tobulas. Jį pašalina jau iš ketvirtos mokyklos. Nesulaukęs legalios išvykimo dienos (turėjęs išvykti trečiadienį Kalėdų atostogų), vėlų šeštadienio vakarą jis palieka mokyklos bendrabutį, nusprendžia likusias dienas praleisti Niujorke ir tik numatytą dieną – t. y. trečiadienį – parsirasti pas tėvus, gyvenančius tame pačiame mieste. Štai tomis dienomis ir tęsiasi sunki paauglystės istorija, apie kurią taip sodriai, vaizdžiu paauglišku žargonu mums pasakoja J. D. Salingeris. Sumuštas kambario draugo ir išėjęs iš mokyklos bendrabučio, Houldenas apsigyvena viešbutyje, vėl sumušamas viešbučio liftininko – sutenerio, vaikšto po naktinius klubus, pusryčiauja su dviem vienuolėmis, matosi su mergaite, eina nakvoti pas savo buvusį mokytoją, naktį nukeliauja prie Centrinio parko tvenkinio ieškoti ančių, lanko savo sesutę Fibę. Houldenui pasakius, kad nori viską palikti ir išvažiuoti į Vakarus, Fibė susiruošia

¹ Nataša Rostova yra klasikinės mergaitės paveikslas, tačiau jos tema pernelyg žinoma, be to, pernelyg skaidri.

vykti su juo, ir būtent tai Houldeną paskatina grįžti namo, grįžti į šeimą.

Dar viena istorija apie paauglišką nebrandumą? Galbūt. Tačiau mus iškart patraukia Houldeno vidinis pasaulis. Kaip pasakė viena iš su juo pusryčiausių vienuolių, Houldenas yra „labai geras“ (Salinger 1999: 143). Iš karto patraukia jo momentinių išgyvenimų tiesa – regis, kiekvieną minutę jis gyvena iki galo, gyvena visas. Būtent ši jausmų ir minčių tiesa (nors Houldenas mėgsta „skiesti“, „maušyti“ ir meluoti nė nemirksėdamas) jį ir padaro mums be galo artimą. Houldenas meluodamas nemeluoja, nes nemeluoja sau dėdamasis, kad yra geresnis, nei iš tikrųjų yra. Ši savybė neleidžia jam pritapti prie aplinkos: dalykai, kurių jis labiausiai nekenčia, yra apsimetėliškumas, veidmainystė ir snobizmas. Neapsikęsdamas su šiais dalykais, Houldenas nesimoko, mokyklos jam atrodo „šlykščios“. Štai kodėl – būdamas savimi – jis ir keliauja iš vienos (reikia manyti, brančios) mokslo įstaigos į kitą.

Ar Houldenas maištauja? Neaišku, kaip suprasime maištą. Jeigu maištas yra atvira kova, – ne. Jis yra „pacifistas“, o maištai paprastai siejami su jėgos panaudojimu prieš asmenis ar santvarkas, ir jų tikslas paprastai būna ką nors pakeisti. Houldenas maištauja prieš tikrovę, tačiau žino, kad jos pakeisti negali. Jo maištas – „pacifistinis“. Ir jo pradžia turi visiškai aiškią datą – tai 1946 metų liepos 16 diena.

Tą dieną mirė Houldeno jaunesnysis brolis Elis, ir Houldenas garaže išdaužė visus langus. Tada Houldenui buvo trylika metų. Mes nežinome, kaip buvo iki tol, tačiau ta diena, regis, ženklino sunkiųjų Houldeno dienų pradžią. Štai nuo tada jis ima hipertrofuotai jautriai jausti, kas tikra, nuoširdu ir kas – ne. Būtent šis „tikrovės pojūtis“ suteikia jam iš tiesų didžiulę dvasinę autonomiją – jo jausmai yra jo jausmai, jo sprendimai yra visiškai savarankiški. Ir daro jis tai, ką *nori* daryti – tai, kam jis,

kaip pats sako, „turi ūpo“. Jeigu „neturi ūpo“ – to nedaro. Jam visiškai nerūpi ta garsioji Kanto „pareiga“.

Tačiau principas „veikti pagal ūpą“ reiškia tik momentinį impulsą ką nors padaryti ir planingam, kryptingam veikimui, nukreiptam į ateities kūrimą, yra visiškai destruktivus. Ir nors mus toks išgyvenimo grynumas žavi, normaliems, protingiems žmonėms jis kelia tam tikrą nerimą. Tai supranta jo sesutė Fibė, kurią Houldenas lanko naktį ir aiškina savo nesimokymo, nepritapimo priežastis. Išklausiui jo ilgoką kaltinimų mokyklai tiradą (iš esmės savo aplinką jis kaltino nenuoširdumu), Fibė paprašo pasakyti bent vieną dalyką, kuris jam patinka. *Vieną* dalyką, kuris jam *labai* patinka. Houldenas ilgai negali atsakyti. Galiausiai pasako, kad jam patinka Elis. Ir kad jam labai patinka kalbėtis su Fibe. Tačiau Fibė klausė ne to – kaip tikra suaugusi, netgi kaip tikra psichoanalitikė, ji paklausė apie ateities perspektyvą, t. y. kuo jis *norėtų būti*. Houldenas vėl nežino, ką atsakyti, ir staiga jam į galvą ateina „viena mintis – beveik beprotiška mintis“ (Salinger 1999: 220). Ir štai vienas gražiausių pasaužų pasaulinėje literatūroje: „Supranti, aš įsivaizduoju, kad dideliame rugių lauke prietemoj žaidžia maži vaikai. Tūkstančiai mažų vaikų, ir nė vieno žmogaus – nė vieno suaugusio, supranti? Tiktai aš. Stoviu ant kažkokios uolos krašto. Aš saugau vaikus, kad jie nenukristų į bedugnę. Įsivaizduoji, jie bėga nežinia kur, o aš stoviu ant uolos ir gaudau juos. Visą dieną gaudau vaikus. Aš būčiau vaikų sargu rugiuose, ir viskas. Aš žinau, jog tai kvaila, bet tai vienintelis dalykas, kuo aš norėčiau būti. Aš pats žinau, kad tai kvaila“, – sako jis (Salinger 1999: 220). Houldenas nori būti „gaudytojas rugiuose“. Ir kažkodėl tai sukrečia.

Štai ir visa Houldeno istorija. Rytojaus dieną po naktinio pokalbio su sesute Houldenas grįžta namo – grįžta, kai Fibė ne tik pareiškia,

bet ir susiruošia išvažiuoti su juo. Jis gydomi plaučius ir, kaip matyti, eis į kitą mokyklą. Žmonės jį klausinėja, ar rimtai mokysis nuo rugsėjo, bet jis to nežino: „Iš kur gali žmogus žinoti, ką tu darysi, kol dar nedarei? Nieko negali žinoti iš anksto“ (Salinger 1999: 269). Jau lyg ir suima nerimas dėl jo likimo, bet štai ir perspektyva: „Man atrodo, kad aš stengsiuos, bet ką aš galiu žinoti?“ (Salinger 1999: 269). Regis, Houldeno padangėje suspindi mažutis vilties spindulėlis. Tačiau bene svarbiausia tai, kad jis išlieka toks pats nuoširdus. Todėl gal ir galima kalbėti apie teigiamą rezultatą.

Filosofinis komentaras: norėtume pasigilinti į „pacifistinio maišto“ sąvoką.

Iš apibrėžimo atrodo, kad tai toks maištas, kai nėra kraujo, t. y. kai nenukenčia toji šalis, prieš kurią maištaujama. Ir iš tiesų, kas galiausiai Houldeno maište nukenčia? Labiausiai nukenčia ir kenčia pats Houldenas. O tikrovė lieka nepajudinama: mokyklos ir mokslo draugai – iš esmės tokie patys. Tad kokia šio maišto prasmė (nes vis dėlto tai yra maištas)? Susipažinę su Houldenu, gauname keisčiausią iš keisčiausių, pačią paradoksaliausią išvadą: „Atvirai pasakius, pats nežinau, ką manau apie tai. Labai gaila, kad tokiai daugybei žmonių visa tai išpasakojau. Aš tik žinau, jog kažkaip pasiilgstu tų, apie kuriuos pasakojau <...> Keista! Geriau jau niekam nieko nepasakokit. O išsipasakosit apie ką nors – ir pasidarys jums liūdna be jų“ (Salinger 1999: 270). Houldenas sako, kad pasiilgsta Eklio – to vaikinio, kuris jam neleido pernaktuoti savo kambaryje; Stredleiterio – kambario draugo, kuris jį iki kraujo sumušė; Moriso – jį sudaužiusio ir apiplėšusio liftininko – sutenerio. Kaip didi ir švari, liūdna ir skaidri nata išryškėja *meilė šiam praeinančiam gyvenimui*. Štai tai ir yra „pacifistinio maišto“ prasmė. Houldenas pasako, kad myli savo „priešus“, nors ir nėra toks kaip jie. Pacifistinio maišto pasekmė yra meilė tai „sumau-

tai“ (Houldeno vartojamas žodis (Salinger 1999: 5)) tikrovei. Pasiilgstam tik to, ką vienai ar kitaip mylim.

Du vaikai: romantinė istorija

Houldenas kalbasi su vienuolėmis, kurių viena yra anglų kalbos mokytoja. Jie kalbasi apie literatūrą, *Romeo ir Džuljetą*: „<...> man labai pikta, kai nužudo ką nors – ypač jeigu protingą ir linksmą žmogų – ir dar dėl kieno nors kito kaltės. Romeo ir Džuljeta, sakysim, patys buvo kalti“ (Salinger 1999: 143), – sako jis. Houldenui labiausiai patiko nekaltai žuvenus Merkucijus. Pasvarstykite apie Merkucijaus nekaltumą ir Romeo ir Džuljetos „kaltę“.

Ši istorija yra gerai žinoma. Dviejų tarpusavyje besivaidijančių šeimų vaikai pamilsta vienas kitą, slapta susituokia, tačiau susiklosčiusių aplinkybių ir šeimų tarpusavio keršto yra išskiriami ir, trokšdami būti vienas su kitu, žūva dėl iš pažiūros visiškai atsitiktinės klaidos. Merkucijus, Romeo draugas, žūva dėl to, kad siekia apginti įžeidinėjamo Romeo garbę. Tai gi jį pražudo draugystė. Tai Houldenas, matyt, ir turi mintyje, kai sako, kad Merkucijus žuvo ne dėl savo kaltės. O štai Romeo ir Džuljeta žuvo, nes patys buvo „kalti“.

Kur slypi toji jų „kaltė“? Į šį klausimą visi atsakys, kad toji jų kaltė buvo meilė. Jie myli beatodairiškai, kaip mylima tik labai ankstyvoje jaunystėje (Džuljeta eina keturioliktus metus, taigi tuo laiku jai yra *trylika* metų. Romeo, reikia manyti, yra kiek vyresnis). Jų meilės abipusiškumas yra tas skatulys, kuris leidžia jai plėstis iki begalybės – mes žinome, kad jausmai be atsako anksčiau ar vėliau nurimsta. Tačiau svarbus čia ne tiek pats meilės faktas, kiek jos pobūdis. Džuljeta naktį po pirmojo susitikimo sako: „Vien tavo vardas priešas man yra. / Tu pats, net ir nebūdamas Montekis, / Man liksi visad tuo, kas tu esi“ (Šekspyras 1986: 222).

Mes susiduriame su savotiška vardo ir jausmo konfrontacija, kurios rezultatas yra tas, kad jausmas nugalė vardą. *Tu*, apie kurį kalba ir į kurį kreipiasi *Romeo vardu* Džuljeta, yra ne vardo nešiotojas arba tik „vardo nešiotojas“; tai yra *jis pats*, kurį ji myli. Ir šis „pats“ nėra kažkas, kas pasaulyje turi vardą, tiesiog jį skiriantį nuo kitų vardų. Džuljetai svarbu ne „išskirti“; Džuljetai svarbu *susijungti*: „Galvo-
siu tik, kaip gera mums drauge“ (Šekspyras 1986: 229), – sako ji garsiosios „balkono“ scenos pabaigoje. Romeo jai yra ne „kilmingą vardą turintis jaunuolis“ (toks yra ją vesti trokštantis Paris); jis jai yra jo paties esmė, „brangiausia iš visų gėrybių“, vienintelė galinti būti priesaikos laidas (Šekspyras 1986: 226). Štai taip formuojasi „bevardžiai santykiai“, kuriuose į vieną galingą visumą šliejasi „jis pats“ ir „ji pati“. Vardą juk galima pakeisti, tačiau jausmai – ir dar abipusiai jausmai – nėra taip lengvai keičiami kaip vardai ar batai.

Romeo nėra toks iškalbingas. Tačiau ir jo retorikoje išryškėja ta pati tendencija „nugalėti vardą“: „Aš trokštu pavadinti ją sava“ (Šekspyras 1986: 247), – sako jis. Tai reiškia, kad kažko trokštama kaip nuosavo kūno ir kraujo, o ne kaip tiesiog tinkamos vedybų partijos. Čia trokštama *ne dėl to ar kito*, čia trokštama *kito kaip savęs*.

Atrodo, susiduriame su jėga, kuri naikina personalijas. Romeo jau nebėra „Romeo Montekis“, o Džuljeta jau nebėra „Džuljeta Kapuletis“. Jie jau yra vienis. Todėl pažymėtini Romeo žodžiai prie miegančios, nors atrodančios mirusia, Džiljetos kapo. Manydamas, kad mylimoji jau negyva, prieš išgerdamas buteliuką nuodų, jis sušunka: „Už meilę!“ (Šekspyras 1986: 312). Ne „Už Džuljetą“. Jis miršta ne tiek dėl Džuljetos, kiek dėl meilės, kurioje jie yra abu, vienas per kitą ir vienas dėl kito. Radusi jį mirusį, Džuljeta nusižudo jo durklu. Sukrėstos jų meilės, šeimos susitaiko.

Štai tokia „Ištabioji ir graudžioji Romeo ir Džuljetos istorija“. Jų istorija yra *vienis*. Vienas be kito jie yra niekas.

Filosofinis komentaras: ar Romeo ir Džuljetos istorija nenusako kažko, kas yra – ar buvo – *labai laukta*? Wittgensteinas Shakespeare'o kūrybą palygino su sapnu (Traum, žr. Wittgenstein 1980: 83); tačiau lygiai taip pat norėusi ją palyginti su svajone (vokiečių kalboje žodis tas pats). Mes *viliamės*, kad kažkada gyvensim: mąstysim *tikrai*, veiksime *tikrai*, jausime *tikrai*. Mes svajojame gyventi *jausmų tiesoje* ir tapatiname ją su *meilės* sąvoka. Kai kuriems žmonėms kažkaip ir pavyksta tą sąvoką realizuoti (jie meluoja ar sako tiesą?); kitiems – ne (ir jų pilnos televizijos laidos). Ir net jeigu sutiktume, kad tokios meilės gyvenime nėra, ir net jeigu kitiems tai pasakytume, – laiduojame, žmonės būtų nepatenkinti, jie supyktų. Ir jie supyktų dėl tos svarios priežasties, kad mes kėsintumės į jų ateitį, – nes net jeigu jų dabartyje to ir nėra, jie vis tiek turi *viltį*, – nesvarbu, kad neišreikštą, kad toji *meilė* – toji pilnatviško gyvenimo, *laimės* būseną – jų gyvenime *bus*. Žmogui neužtenka vien pavalgyti ir pamiegoti. Žmogui reikia *gyventi*; o be tikėjimo – kad tai, ko nėra dabartyje, ateityje *bus* – gyvenimo *nėra*. Štai taip ir pamatome, kad tikėjimo, vilties ir meilės trejetas yra ne vien teologinių dorybių, bet žmogaus gyvenimo galimybės išraiška.

Romeo ir Džuljetos meilės istorija parodo, kad iš tiesų yra dalykų, svarbesnių už biologinę egzistenciją, ir kad gyvenimas visai *nėra* biologinė egzistencija. Gyvenimui reikalinga prasmė, o gyvenimo prasmė yra meilė. (Sunku įsivaizduoti, ką Heideggeris norėjo sužinoti, klausdamas apie „būties prasmę“. Kaip žinome, jis iškilmingai paklausė, bet nesužinojo.)

Romeo ir Džuljetos meilė yra *jauna*. Tai yra pati jaunystė. Turime omenyje, kad tai yra meilė, kurios nepalietė joks pragmatinis interesas. Tai meilė ne be proto (jie nėra bepročiai), bet

be išskaičiavimo (kaip bus gerai); ji pagrįsta ne „duoti–imti“, ne „lygu–lygu“, ne dviejų asmenų ar lyčių kovos principu, bet tyro ir gilaus jausmo pamatu; jausmo, kuris trokšta judėti; jausmo, kuris trokšta ne gerovės ateityje, bet pačios buvimo-drauge ateities. Šį buvimą-drauge įvardijanti sąvoka yra ne gerovė, o laimė; ir tai nėra rezultatas, kurio siekiama, tai yra būseną, kurioje *esama drauge* (nes būti drauge ir yra laimė). Ir štai laimė čia pasirodo visai ne kaip gyvenimo tikslas, bet kaip pats šis gyvenimas: *tai* arba nieko. Galiausiai Romeo ir Džuljetos meilė ir buvo *tai*, ir tai buvo gyvenimas, kuris *mirtimi nugalėjo mirtį*.

Tokia yra meilė jaunystėje. Čia panašiai kaip logikoje, kai iš neigimo neigimo randasi teigimas. Šis sapnas toks galingas, jog kai kurie žmonės iš tiesų sapnuoja visą gyvenimą – visą gyvenimą esti truputį pakvaišę (*crazy*), kitaip tariant – jauni.

(Atrodo, čia panašiai kaip Houldeno atveju – po didelių sunkumų prieinama prie gana teigiamo rezultato, nors ir gerokai apsiverkus.)

Laiškai Houldenui: liūdna istorija su laiminga pabaiga

„Iš koto verčia tokios knygos, kurias perskaičius užaina noras, kad tie autoriai būtų tavo geriausi draugai ir kad galėtum jiems paskambinti, kada tik įsigeisi. Tačiau tokių nedaug“ (Salinger 1999: 27), – sako Houldenas. Keista, bet kartais norisi parašyti ne autoriams, o herojams. Į savo herojus autoriai dažniausiai sudeda tai, ką turi geriausia – arba tai, kas jų gilumoje yra. Autoriai numiršta, o jų herojai gyvena.

Šiuos laiškus prašome traktuoti kaip literatūrines situacijas, kurios komunikuoja tam tikrą prasmę. Įvardis „aš“ čia atlieka tą vaidmenį, kokį ir literatūros kūriniuose: tai yra minties įtaigumo priemonė arba stiliaus dalis. Skaitytojas kviečiamas pirmiausia įsijausti, o pas-

kui ir pamąstyti. Šių literatūrinių situacijų veikiantįjį asmenį „aš“ papildoma personažas „mano vaikas“ (abu šie personažai yra literatūrinės fikcijos).

1 laiškas. Konstatacija: pasakojimas apie ilgą ir sunkią skriaudos istoriją

„*Houldenai*, turiu problemą. Aš nesu vaikas ir neturiu brolio, todėl norėčiau papasakoti tau apie savo vaiką, ir tu, būdamas vaikas, tikiuosi, mane suprasi. (Turėsiu sutrumpinti, nes jeigu mėginčiau surašyti viską, parašyčiau dar storesnę knygą nei J. J. Rousseau *Julija, arba Naujoji Eloiza*, kuri irgi priklauso epistoliniam žanrui.)

Mano vaikas buvo šaunus ir jis turėjo tikslą, kurio atkakliai siekė. Tas tikslas buvo *toks*: jis norėjo *įtikinti* mane, kad niekuomet nebus taip, kaip aš noriu (o ko aš noriu?). Kas buvo keisčiausia, jis manė, kad bendraujant reikia tik *imti*, o sąvoka *duoti* jam buvo nežinoma. Štai tokia ir buvo mūsų bendravimo istorija – nesunku suprasti, kuo ji baigėsi. Tokią istoriją galėtų papasakoti koks milijonas mergaičių. Dar noriu pasakyti, kad savo elgesį jis vadino „gyvenimu“, darydamas šiurkščią terminologinę klaidą – taip elgėsi ne „gyvenimas“, o jis pats. Tai tiek čia to ir būta.“

Filosofinis komentaras: žmogaus sąvokos taikymas. Abstrahuoju ją iš aprašytos situacijos: jeigu mano vaikas buvo man blogas, ar aš turėčiau sakyti, kad jis buvo blogas *žmogus*? Na, negalėčiau daryti tokio pobūdžio apibendrinimo: blogas man nereiškia blogas apskritai (nors aš jokiū būdu neišsižadėčiau savojo pasakymo). Taigi galiu pradžiai pasakyti tiek: jis turėjo savybę būti *man* blogas. Bet čia vėl prasideda judėjimas: jeigu žmogus yra blogas kažkam, ar galima sakyti, kad jis apskritai yra *geras*? (Žodžiai „su išlygomis“ gali būti pridėti prie bet ko – beveik viskas šiame gyvenime yra

„su išlygomis“, išskyrus gal tik matematiką, tą bet kokio idealo provaizdį.) Ir štai taip: aš negaliu *pasakyti*, kad jis yra geras (aš galiu tik įsivaizduoti tokio pasakymo prielaidą, bet priimdama ją teoriškai ryžtingai atmetu praktiškai). Ir čia vėl pakartuju problemą – ši problema yra konceptuali: ar aš kam nors blogam galiu taikyti žmogaus *sąvoką*? (Klausimą iškėliau patetiškai, kaip mokytoja, turinti idėjų apie „vertumą“ ar „nevertumą“ žmogaus *vardo*. Bet vardas nėra sąvoka, jis ją tik nurodo.) Svarstau: aš galėčiau pareikšti, kad žmogaus sąvoką rezervuoju tik geriems žmonėms, vertiems žmogaus vardo. Tačiau tokio pobūdžio pareiškimas būtų mano „filosofinė arogancija“ („Jei norėčiau pasakyti ką nors daugiau, būčiau tiesiog filosofiškai arogantiškas“ (Wittgenstein 1970: 72)) ta prasme, kad aš norėčiau kažkam kažką paliepti ar uždrausti – būtent vartoti kalbą (tai būtų *preskripcija*). Būdama sąžininga turėčiau susilaikyti nuo sąvokų rezervavimo tiems atvejams, kurie patinka *man* (nuo savivalės sąvokų atžvilgiu). Taigi nors ir labai norėčiau, negaliu kam nors atimti teisės į sąvokas (o „neturėti teisės į vardą“ yra metafora arba sušukimas, pavyzdžiui, kai nebelieka ko šauktis arba kai kalbi tribūnoje (o tai labai panašu)). Kita vertus: aš palieku kitiems (na, kiekvienam) sąvokas, bet niekas neatims iš manęs *sprendinių*.

Išvada: užleisdama vietą kitiems, aš visai neatsisakau savo pozicijos. Mano sprendinys yra apmąstymų išraiška. Bet yra ir kita šio reikalo pusė: kai aš sakau, kad yra taip ir taip (pasakau teiginį, kurį galima *vadinti* sprendiniu), aš visai ne visuomet pasakau sprendinį. Pasakymas ne visuomet yra sprendinio *išraiška*. Kai aš pasakau *pasakau* – ir tai jau gali būti pamas tolesniems sprendiniams. Noriu pasakyti, kad *tiesą* galima pasakyti be refleksijos. (Ir neklauskite, kas yra tiesa, nes palaikysiu tai sofizmu arba mąstymo slopinimu.)

Tai mes ir turime omenyje *konstatacijos* sąvoka: konstatacija nėra žodinis dalykų padėties pakartojimas (kaip fotografija – vaizdo). Tai yra pati ši padėtis.

2 laiškas. *Diagnozė: širdies distrofija*

„*Houldenai, mažtautai*: kas yra išsipareigojimais? Ar tikras išsipareigojimas yra eksplisicinis? Ar susitarimas visuomet yra tai, kas *pasakyta*?

Kaip pastebėjau, yra taip: yra *nerašyti* išsipareigojimais ir jie tikrai veikia. Bet nerašytas išsipareigojimas nėra evidencija – tai nėra įrodymas. Ir jeigu kalbame apie nesažininius poelgius, *visuomet* susidursime su tuo, kad nukentėjusioji šalis neturi evidencijos, nors abiejų šalių bendravimas rėmėsi evidencijos prielaida.

Aš neturėjau evidencijos. Mano vaikas neturėjo širdies.“

Filosofinis komentaras: mums dabar rūpi širdies konceptas ir išreiškime tik rūpestį, nes jokio sprendimo nežinome. Juk akivaizdu, kad kalbame ne apie fizinį žmogaus kūno organą (!). Bet ar tai metafora, išreiškianti *jausminį* gyvenimą? Ne visai. Kai mus įskaudina, mums skauda *širdį* – būtent *fizinį* kūno organą. O jeigu tai metafora, tuomet metafora nėra tai, kas turi „perkeltinę prasmę“. Štai čia patenkame į didžiulę terminologinę ir netgi dalykinę painiavą (negi dabar turėčiau kaip Tomas Akviniėtis paskelbti kažką panašaus į „sielos ir kūno tapatybės“ tezę?).

3 laiškas. *Skundas*

„*Houldenai*, ar aš dabar turėčiau apskusti pasaulį? Ar vaikiną, kuris – kaip man atrodo – nerealizuoja draugo ir žmogaus *sąvokų*?“

Noriu pakartoti: vėlgi suvokiu tai kaip konceptualią problemą. Aš nežinau, *ką galvoti*. Pastanga pritaikyti „mano vaikinui“ draugo są-

voką seniai sukasi tuščiais apsisukimais, o žmogaus *sąvokos* aš negaliu rezervuoti savybėms, kurios patinka *man*, nes kiti žmonės supyks. Ar dabar turėčiau jį nurašyti „pasaulio“ sąvokos sąskaiton? Gal tikrai turėčiau vadinti jį „gyvenimu“? Gal: bet tuomet tai tik patvirtintų individualacijos principo stoką, jo nebe-pritaikymą.

Prierašas: mano vaikinui visai nerūpėjo sąvokos. Užtat jis turėjo kur kas vertingesnį dalyką: jis turėjo *neklaidingumo prezumpciją*! Kai išsiaiškini *sąvoką*, pamatai, kad neklaidingumo prezumpcija yra iki begalybės eskaluoto ego-centrizmo išraiška, ir nieko daugiau. Jos neturėdama vargstu su sąvokomis, nes konceptualiniai klausimai yra labai sunkūs (tai pastebėjo pats Wittgensteinas, kai vėlyvuojų laikotarpiu pradėjo su įkarščiu nagrinėti sąvokas, pavyzdžiui, įrodymo sąvoką matematikoje).

Tam tikrose situacijose mąstymo galimybės iš tiesų išsenka. O skundo sąvoka mums reiškia ne tiek turinį, kiek *kreipinį*.

4 laiškas. Emocija: pamąstymai apie realybę

„*Mielas Houldenai*. Visą gyvenimą svajoju sutikti ką nors panašų į tave. Norėjau sutikti ką nors, su kuo galėčiau pasikalbėti, kas mane suprastų. Man *nepasisekė*. Todėl formuluoju paradoksą: tikri draugai pasirodė fiktyvūs, o fiktyvus draugas tapo man tikras. Ir todėl tai, kad tavęs nėra – netgi danguje, *niekur* – manęs neįtikina.“

Filosofinis komentaras: nesantys dalykai negali išduoti. Ar mes turime reikalą su nusigręžimu nuo tikrovės ir atsigręžimu į fikcijas?

5 laiškas. Atsisveikinimas ir vilties praradimas

„Aš žinau, kad tavęs nėra. Tu esi mano įsivaizduojamas adresatas. Mano buvęs draugas

sudarkė mano pasaulį. Aš *niekada neturėsiu draugo*.“

Pasaulį persmelkia vienatvė – ir štai tikrais kelias į solipsizmą.

(Bet ar solipsizmas nėra tam tikras *įsivaizdavimas*? Turiu omenyje Wittgensteiną: kai rašė *Traktatą*, jis buvo labai jaunas, tai ir matyti iš teksto. O kas *man* matyti? Jei būčiau pedagogė, sakyčiau: „Wittgensteino pasaulėjauta *Traktate* yra tikras paauglio krizės simptomas“. Ir staiga dingteli mintis – o jeigu tik *būtent dėl to* aš jį supratau, ko negalėčiau pasakyti apie jokią kitą filosofą? Tokiu atveju iš tiesų man labiau prie širdies šioji permanentinė paauglystė nei orus ir fundamentalus mokslo atitikmuo akademiniam gyvenime.)

Nusivylimas. Tai konstatacija.

6 laiškas. Naujas pasisveikinimas

Jaunimo stiliumi: ta prasme aš žinau, kad viskas bus gerai.

(Vis dėlto labai gerai (labai „faina“), kad yra Dievas – galvoju aš *sau*. Rimtai. Galvoju apie jį, kai nebelieka apie ką galvoti – nors ir nežinau, ką turėčiau manyti.)

Filosofinis komentaras: optimizmas turi būti ne pasaulėjauta, bet pasaulėjautos *susidarymo* paskata.

(Ar čia kalbame apie teigimą? – Na, taip. Bet čia esama skausmingos pauzės.)

4. Apibendrinimas: jaunystės sąvoka ir jos sudedamosios dalys

Visose trijose aptartose situacijose, kurios yra *literatūrinės*, t. y. sukurtos, matyti *pasitikėjimo krizė*. Ją įvardijame kaip subyrėjusį pasitikėjimą pasauliu arba *kitais žmonėmis*. Pripažinimą, kad „žmonės“ nėra geri (t. y. kad gerumas nėra *būtina* žmogaus *sąvokos* sudedamoji), laikome pereinamuoju tarpsniu iš vaikystės į jau-

nystę: 1) pasaulis nėra toks, kaip tau atrodo, tačiau: 2) tu užsibrėži pasauliui kažką *įrodyti* (Houldenas, Romeo ir Džuljeta, mergaitė). Susitaikymas su pirmuoju punktu reikštų senatvę: kai kurie žmonės iš tiesų pasensta biologiškai neadekvačiu laiku, nors tam, kad išsaugotų savo orumą, vadina save „brandžiais“. O štai jaunystė yra *įrodymas*. *Įrodymas!* Ir tol, kol žmogus bando pasauliui kažką *įrodyti*, jis yra *jaunas*. Jaunystės sąvoka yra *ne* biologinė, ji yra *rezistencinė*. Esi jaunas tol, kol priešinieši. (Kam galima priešintis? – Su kuo nesutinki arba su tuo, kas prieštarauja tavo teisingumo jausmui.)

Bet užtat dabar reikia peržvelgti įrodymo sąvoką. Ji daugiausia vartojama matematikoje, o bet kokią kitą pritaikymą derėtų laikyti šio vartojimo išvestine.

Regis, yra šitaip: mes turime kažkokį teiginį („sakinį“ (Wittgensteinas) – pvz., teorema) ir tada ieškome būdų jį patvirtinti taip, kad ir kiti juo tikėtų. Taigi įrodymu mes turėtume vadinti teiginio („sakinio“) *patvirtinimo būdą*. Žmonės ieško įvairių būdų patvirtinti savo teiginiams; vieni yra kitų žmonių pripažįstami, kiti – ne. Paprastai įtikinamais pripažįstami tokie teiginių patvirtinimai, kurie yra *akivaizdūs*. (Akivaizdus reiškia „nereikalaujantis įrodymo“). Taigi įrodymas yra toks teiginio patvirtinimo būdas, kuris *nereikalauja tolesnio įrodymo*. Mes pažvelgiame, ir mums pasidaro *aišku*. (Kaip atrodo, būtent taip ir yra, ir ne tik matematikoje, bet, pavyzdžiui, ir kituose teisingumo įrodymuose, kai patvirtinami gyvenimiški ar teisiniai spėliojimai.)

Be to, įrodymas yra operacija. Vadinasi, įrodant turi būti kažkas *nuveikiama* – kažkas turi *įvykti*. Turi įvykti *aiškumo pripažinimas*.

Pritaikysiu šiam kontekstui Wittgensteino mintis apie įrodymą, nors, kaip man regisi, jis sako visiškai tą patį, tik daug nuodugniau tai ištiria. Jis sako: „Įrodymas – sakyčiau – yra *vien-*

tisa figūra su tam tikrais sakiniais viename jos gale ir tam tikru sakiniu (kurį mes vadiname „įrodytu“) – kitame jos gale“ (Витгенштейн 1994: 14). Įrodymas yra procesas, kuriuo nuo vienu teiginių teisingumo *pripažinimo* einama prie kitų teisingumo *pripažinimo*; šie teiginiai tarpasavyje sudaro *figūrą*, jų sąryšiai yra artikuliuoti ir suprantami; galiausiai prieinama prie galutinio teiginio, kuris mums ir rūpi. Šiaip jau viskas yra aišku. Neaišku viena – *iš kur aš sužinojau tą teiginį, kurį ir noriu įrodyti?* (Ir tai ir yra neaišku.)

Na, o šios sąvokos taikymas mūsų kukliame kontekste yra toks: visų pirma reikia paklausti, kieno įrodymas yra jaunystė. Mes sakytume, jog tai yra *savęs paties* įrodymas. Šio įrodymo fonas (ant kurio braižoma) yra pasaulis (kuris nepatvirtina mūsų lūkesčių), o mes siekiame savo lūkesčius patvirtinti (tai, sakytum, idealių linijų išgavimas iš netobulų ir kreių gamtos linijų) ir tai atkakliai darome žingsnis po žingsnio. Norėčiau pasakyti, jog šis siekis beveik pasmerktas nesėkmei, tačiau jaunystė kaip įrodymas ir yra daugiau *pastanga* negu rezultatas.

Atsakymas Wittgensteinui: kai įrodymo sąvoka operuojame matematikoje, mes operuojame idealioje erdvėje idealiomis sąlygomis. Bet faktiškai pati matematika yra *pastanga* (geometrija yra pastanga įvesti tvarką į netvarkingą gamtos formų pasaulį).

Taigi jaunystė kaip įrodymas yra pastanga taip patvirtinti save, kad kitiems pasidarytų *aišku*, jog mes taip pat egzistuojame. (Mums tai yra ne amžiaus, o *dvasios* kategorija. Turėdami omenyje, kad matematinis metodas pralaimi gamtai, turėkime omenyje ir tai, kad jaunystė pralaimės pasauliui; bet ji – kaip Romeo ir Džuljeta – *nepasiduos*, o pasidavusi vėl pakils. Jaunystė yra kova su *nesėkmėmis* – tai dar vienas „pasaulio“ sinonimas arba „pasaulio“ sąvokos sudedamoji.)

Užuojauta

Ji turėtų būti skirta žmonėms, kurie niekada nebuvo jauni, t. y. visam laikui sustojo ties pirmuoju punktu ir tapo „pasenusiais vaikais“. Iš tiesų yra atveju, kai pasenstama vaikystėje arba kai tėvai iš vaikų iš karto padaro „rimtus, subrendusius žmones“, kurie klusniai ir stropiai atlieka savo pareigas, rūpinasi įtikti vyresnybei, atlieka namo gyventojų pavedimus ir gerbia mokslinius laipsnius labiau už konkrečius žmones, kurie tuos laipsnius turi. Sutikus tokį kruopštų ir padorų žmogų, norėtusi paklausti Walto Whitmano žodžiais: „Ar patyrei nuostabiausius jaunystės džiaugsmus? Tikrosios draugystės, žodžio išradimo ir besišypsančio veido džiaugsmus?“ (Vitmenas 1959: 227). Atsakymas būtų – ne. Baisiausia, kai tokie „subrendę žmonės“ pradeda laikyti save dvasingais, užmiršdami, kad dvasingumas kyla iš *dvasios*, o ne iš mąstymo, manierų ar knygų. Iš tiesų šie „subrendę žmonės“ kenčia nuo dvasios trūkumo.

(Kaip dabar turėčiau apibrėžti „dvasią“? (Aišku, ne teologiškai.) Norėčiau apibrėžti ją kaip *gebėjimą* 1) *suprasti* – tai pasyvioji sąvokos pusė; 2) *padaryti* – tai aktyvioji sąvokos pusė.) Tačiau būna ir taip, kad žmonės kažką padaro (ir dar kaip padaro) visiškai nesusigaudydami – nesuprasdami, tarytum apsvaigę (*crazy*), panašiai kaip Romeo ir Džuljeta.

Reikia skirti *crazy* nuo *insane*. Pašėlęs nėra pamišęs. Kas nesugeba to *skirti*, yra senas.

Išvados

Svarbiausia išvada yra tokia: filosofų ir „jaunystės“ skirtumas yra tas, kad filosofai mąsto pasaulį tokį, koks jis yra („faktų logika“) ar *turėtų* būti („moralė“); o jaunystė mąsto pasaulį tokį, koku norėtų ar *trokštų* jį matyti. Šią išvadą galima dar suskirstyti į smulkesnius teiginius, kurie turėtų išryškinti jauno žmogaus ir pasaulio *priešpriešą*:

1. Jaunystė yra *maištas* (Houldenas).
2. Jaunystė yra *meilė* (Romeo ir Džuljeta).
3. Jaunystė yra *nusivylimas* ir *pakilimas* (mergaitė).

Pagaliau jaunystės *sąvoka* yra pastanga įrodyti, kad gyvenai, ir jeigu net *nebandei*, vadinasi, negyvenai iš viso. Šio conceptualaus tyrimo tikslas bus pasiektas tuomet, jei *paaiškės*, kad gyvenimas yra vertas gyventi, nors kartais tai ir atrodytų liūdna, beviltiška, juoda.

Epilogas: Houldeno realybė

Įsivaizduoju, kad kažkas norėtų mane apkalinti „imaginacija“ arba „fiktyviu mąstymu“. Atsakau:

Gyvenimas *šiuo metu* man yra literatūrinės priemonės. Mano klaidos tėra dingstis kažką išreikšti. Aš nesuprantu, kas norima pasakyti „realybės“ sąvoka – *šiuo metu* ji man nereikalinga.

Aš nedaužau galvos į sieną. Sąvoka „fikcija“ man yra neaiški.

Galiausiai linkėčiau vieno: kad žmonės nekelėtų klausimo apie „teksto ir tikrovės“ perskyrą. Tokios perskyros nėra: skirtingų dalykų nereikia skirti, jie ir taip yra skirtingi (joks normalus žmogus tikrovės nepainios su tekstais, nebent iš pradžių pateiktų tokį keistą „tikrovės“ apibrėžimą, kuris leistų juos kažkaip supainioti. Veikiausiai jis net nebando jo pateikti – tik nekritiškai pasiklysta knygoje). Tekstuose *iš tiesų* slypi gyvenimo tikrovė, tik ji daugiau ar mažiau kokybiška. Būtent todėl mes ir skaitome.

Houldenas: tikrovės *forma*, kurioje surandau save.

(Ir jeigu šiuo atveju turėčiau rinktis tarp fikcijos ir tikrovės, ryžtingai sakyčiau, kad „mano vaikinas“ yra didesnė fikcija už Houldeną, nes Houldenas kažkokiu būdu man padeda, o „mano vaikinas“ – ne (jų realumo pobūdį išreiškia *kabučių* gramatinė forma).

Metapastaba: rašymas iš tiesų gali atstoti gyvenimą. Rašymas yra gyvenimas. Štai ką reiškia *būti rašytoju*.

Taigi: *Sveikas, Houldenai*.

Šiuo tekstu norėta išreikšti jaunatvišką pasaulėjautą, kurioje įsivaizduojami dalykai susipina su tikrais.

LITERATŪRA

Salinger, J. D. 1999. *Rugiuose prie bedugnės*. 4 leid. Vilnius: Alma littera.

Šekspyras, V. 1986. „Romeo ir Džiuljeta“, in *Dramos. Sonetai*. Vilnius: Vaga.

Wittgenstein, L. 1970. *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*. Oxford: Blackwell.

Wittgenstein, L. 1980. *Culture and Value*. Oxford: Blackwell.

Vitgenšteinas, L. 1995. „Tractatus logico-philosophicus“, in *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Vitmenas, U. 1959. „Džiaugsmų daina“, in *Žolės lapai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.

Витгенштейн, Л. 1994. *Замечания по основаниям математики*. Москва: Гнозис.

LETTERS TO HOULDEN: PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF YOUTH

Saulenė Pučiliauskaitė

Summary

The article exposes and explains the concept of ‘youth’. This aim is achieved by analysing two works of literature: the novel of J. D. Salinger ‘The Catcher in the Rye’ and W. Shakespeare’s tragedy ‘Romeo and Juliet’. The key-concept of the explication is the concept of ‘proof’, the explication being compared with the application of the concept of ‘proof’ in mathematics. The parallel with Wittgenstein’s mathematical philosophy is

advanced and continued. In the end it is defined that the youth is the proof of one’s self, which is not defined biologically. The practice of writing is revealed as the way to prove the author’s self. The article investigates the limit between fiction and reality and shows how often fictions play the role of ‘real reality’ in our lives.

Keywords: youth, revolt, love, proof, fiction, form of reality.

Įteikta 2006 11 13